

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Is democratie goed voor vrouwen? Een koe kan de kudde niet leiden

Kessel, W.M.J. van

Citation

Kessel, W. M. J. van. (2000). Is democratie goed voor vrouwen? Een koe kan de kudde niet leiden. *Internationale Samenwerking*, 15(11), 36-39. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4721>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4721>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

IS DEMOCRATIE GOED VOOR VROUWEN?

“Een koe kan de kudde

Ineke van Kessel (m.m.v. Yvonne Jansen)

Illustratie s Astrid Nieland

Toen Nelson Mandela zich vorig jaar terugtrok naar zijn geboortedorpje Qunu in Transkei, werd hij onderdaan van Nokwanele Balizulu, de eerste vrouwelijke chieft in de geschiedenis van Qunu. ‘Je moet nu eenmaal meegaan met je tijd’, had de raad van ouderen besloten. De ‘democratische wind’,

die in de jaren negentig door grote delen van Afrika en het voormalig Oostblok woei, heeft de oud-staatsman zo onder vrouwelijk gezag geplaatst. Ineke van Kessel onderzocht wat democratisering heeft betekend voor de positie van vrouwen in de politiek in Afrika en centraal- en Oost-Europa.

niet leiden”

De vertegenwoordiging van vrouwen in het parlement vóór de democratische transitie

Land

Angola

Botswana

Lesotho

Malawi

Mali

Mozambique

Namibië

Seychellen

Swaziland

Tanzania

Zambia

Zimbabwe

Zuid-Afrika

De vertegenwoordiging van vrouwen in het parlement ná de democratische transitie

Land

Angola

Botswana

Lesotho

Malawi

Mali

Mozambique

Namibië

Seychellen

Swaziland

Tanzania

Zambia

Zimbabwe

Zuid-Afrika

Deze tabellen zijn samengesteld op basis van gegevens van de Interparlementaire Unie, de UNDP en SADC. De percentages hebben betrekking op de vertegenwoordiging van vrouwen in de 'Tweede Kamer' van het parlement. Bij Angola staat het tweede cijfer voor het percentage benoemde vrouwelijke volksvertegenwoordigers: vrouwen scoorden dus beter bij de benoemde dan bij de gekozen zetels. De drie cijfers bij Zuid-Afrika hebben betrekking op het percentage vrouwen in respectievelijk de blanke, kleurling en Indische kamer van het toen raciaal gescheiden parlement. Vrouwen scoorden slecht in alle drie de kamers.

In de voormalige Sovjet-Unie was eenderde van de parlementszetels gereserveerd voor vrouwen. Bij de eerste vrije verkiezingen in 1990 kelderde het percentage vrouwen in het parlement naar vijf procent. Geschrokken van dit resultaat organiseerde een aantal vrouwen zich in een nieuw politiek blok, 'Vrouwen van Rusland'. Bij de stembusgang van 1993 wisten vrouwen 13,5 procent van de zetels te krijgen. Bij volgende verkiezingen haalden de 'Vrouwen van Rusland' de kiesdrempel van vijf procent niet. "Maar", zegt onderzoeker Nadezhda Shvedova van de Russische Academie van Wetenschappen, "de vrouwenlobby had wel bereikt dat andere partijen hun vrouwelijke kandidaten hoger op de lijst plaatsten."

De aanwezigheid van vrouwen in het parlement is volgens Shvedova belangrijk. "Vrouwen denken bij 'nationale veiligheid' niet alleen aan legers en wapenarsenalen, maar ook aan de kwaliteit van het leven, dus aan gezondheid, onderwijs, veiligheid en welzijn."

Overigens is een afvaardiging in het parlement pas de eerste horde op weg naar effectieve belangenbehartiging van vrouwen, meent Shvedova. De afgevaardigden moeten ook een plaats zien te krijgen in strategische commissies die wetgeving voorbereiden en bediscussieren hoe het geld over begrotingsposten wordt verdeeld. Voor reële invloed moeten vrouwelijke parlementariërs waken voor het isolement van de vergaderzaal. Alleen met een goed netwerk van vrouwenorganisaties kunnen zetels vertaald worden in politiek-maatschappelijke invloed. Partijpolitieke verdeeldheid blijkt een fors obstakel voor gemeenschappelijke actie voor vrouwenbelangen.

Eenpartijstaat

De lessen van de Sovjet-Unie zijn ook van toepassing op andere landen die zo'n tien jaar geleden de eenpartijstaat afschaften. In centraal Europa, waar het maatschappelijk middenveld meer ontwikkeld is, dringen vrouwen makkelijker door tot de nationale politiek. Hier schommelt het percentage vrouwen in de volksvertegenwoordiging tussen de tien en vijftien procent. In de centraal-Aziatische delen van de voormalige Sovjet-Unie zijn vrouwen vrijwel uit het parlement verdwenen. Uitzondering is Turkmenistan met 26 procent vrouwen in het parlement, maar daar is het eenpartijstelsel nooit afgeschaft. Dit zie je ook in andere landen waar het eenpartijstelsel in ere wordt gehouden. Zo telt het parlement in Cuba 27 procent vrouwen, Vietnam 26 procent, China 21 procent en Noord-Korea twintig procent. In deze landen heeft de volksvertegenwoordiging echter weinig in de pap te brokkelen.

De democratische doorbraak in Afrika viel precies samen met de val van de Muur. Van Berlijn tot Benin moesten alleenheersers instemmen met een nieuwe grondwet en open politieke competitie. De meeste Afrikaanse eenpartijstaten socialistisch of niet

kenden geen systeem van zetelreservering voor vrouwen. Opvallend in de situatie voor de democratische doorbraak zijn de uitersten van nul procent vrouwen in het parlement van Lesotho tot maar liefst 45,8 procent in de volksvertegenwoordiging van de Seychellen. De landen van zuidelijk Afrika, verenigd in de Southern African Development Community (SADC), hebben een eigen beleid ontwikkeld voor de participatie van vrouwen in de publieke besluitvorming, dat aansluit op aanbevelingen van het VN-Programma voor Ontwikkeling (UNDP).

Een UNDP-rapport over vrouwen en ontwikkeling noemt een percentage van dertig procent vrouwen in politieke organen als kritische massa voor het uitoefenen van reële invloed op de besluitvorming. Dit percentage wordt in brede kring als richtsnoer gebruikt. De SADC-landen hebben in 1997 afgesproken dat ze in 2005 minimaal dertig procent vrouwelijke parlementsleden, ministers en andere moeten aanstellen. Momenteel voldoen wereldwijd zo'n tien parlementen aan dit criterium, waaronder die van de Scandinavische landen, Nederland, en sinds 1999 ook Zuid-Afrika.

Verboden

Niet alle SADC-leden hebben sinds 1990 een democratische transitie doorgemaakt. Botswana en Mauritius kennen al sinds hun onafhankelijkheid een ononderbroken traditie van meerpartijenverkiezingen. Swaziland is een neotraditionele monarchie waar politieke partijen verboden zijn. Zimbabwe is formeel nooit een eenpartijstaat geweest, al liet de autoritaire politieke praktijk alleen ruimte voor de eenheidspartij ZANU-PF. Voor Namibië is de democratische transitie begonnen met de onafhankelijkheid en voor Zuid-Afrika met de eerste vrije verkiezingen met algemeen kiesrecht voor alle burgers in 1994. (Tabel 1 toont de percentages vrouwen in de nationale parlementen bij de laatste verkiezingen vóór de democratische doorbraak; tabel 2 geeft de situatie weer ná de eerste democratische verkiezingen. De ontwikkelingen in zuidelijk Afrika wijken duidelijk af van de gang van zaken in Oost-Europa.)

In de oude situatie was het politiek bestel van Angola en Mozambique geënt op de Oost-Europese volksdemocratieën. Dat kan een verklaring zijn voor de relatief gunstige percentages vrouwen in het parlement. De regerende eenheidspartijen hadden een vrouwenafdeling. Na de eerste vrije verkiezingen loopt de situatie in beide landen sterk uiteen: achteruitgang in Angola, grote zetelwinst voor vrouwen in Mozambique. Dat een meerpartijstelsel niet automatisch ruimte biedt aan vrouwen, illustreren Botswana en Mauritius: ondanks de lange democratische traditie zijn vrouwen hier slecht vertegenwoordigd. Weliswaar is een stijgende lijn zichtbaar, maar de oudste democratieën in de regio blijven ver achter bij nieuwe als Zuid-Afrika, Namibië en Mozambique.

In Angola, Malawi en op de Seychellen is het percentage vrouwen in het parlement gedaald, al voeren de Seychellen nog steeds de lijst aan. In verscheidene andere landen is de vertegenwoordiging van vrouwen sterk verbeterd. Het meest spectaculair is de opmars van vrouwen in het Zuid-Afrikaanse parlement. Met de verkiezingen van 1994 is het land in één klap naar de zevende plaats op de wereldranglijst geschoten. Na de verkiezingen van 1999, die resulteerden in dertig procent vrouwen in het parlement, is de score verder verbeterd. Opzienbarender nog was het grote aantal vrouwen in Thabo

Mbeki's kabinet. Acht van de 29 ministers (27,6 procent) zijn vrouw, terwijl meer dan de helft van de onderministers vrouwen zijn. Het geheim van dit succes is tweeledig. De winnaar van de verkiezingen, het ANC (African National Congress), hanteert de regel dat dertig procent van zijn parlementszetels moet worden bezet door vrouwen. Daarnaast is het kiesstelsel veranderd van een districtenstelsel in een systeem van evenredige vertegenwoordiging. Het meest opvallend is dat de topscorers - de Seychellen, Zuid-Afrika, Mozambique en Namibië - de vier SADC-landen zijn waar een stelsel van evenredige vertegenwoordiging is ingevoerd. Het patroon is wisselend, maar over het algemeen zijn vrouwen nu beter vertegenwoordigd in de parlementen van zuidelijk Afrika dan tien jaar geleden.

Koe

Traditionele opvattingen over de rolverdeling tussen man en vrouw blijken een grote hinderpaal voor politieke participatie van vrouwen. Volgens een Namibisch spreekwoord kan de kudde niet worden geleid door een koe. Mannen willen dat hun vrouw thuisblijft en voor het huishouden zorgt. Het bezoeken van vergaderingen of zelfs het volgen van een alfabetiseringscursus wordt al snel opgevat als bewijs van losse zeden. Vrouwen in de politiek worden vaak bestookt met verwijten: 'Hoe kan ze zoveel tijd buitenshuis doorbrengen, zonder de kinderen? En die arme man!' Ondersteuning door het thuisfront is er zelden. 'Als vrouw in de politiek moet je eigenlijk getrouwd zijn met een vrouw', is een veel gehoord grapje onder vrouwelijke politici. De meeste zijn dan ook ongehuwd of gescheiden. Zuid-Afrika kent de afgelopen vijf jaar een alarmerend aantal echtscheidingen onder vrouwelijke parlementariërs en bewindslieden.

Vaak aarzelen vrouwen om zich kandidaat te stellen voor publieke functies omdat ze geen ervaring hebben. Voor mannen is dit doorgaans geen ambitieremmer. Zo werd Balbina Pienaar onderburgemeester van Walvisbaai, omdat ze het niet aandurfde zich meteen kandidaat te stellen voor het burgemeesterschap. Pienaar, inmiddels voorzitter van de Vereniging voor Lokaal Bestuur in Namibië, heeft een duidelijke boodschap aan jonge vrouwen: "Spring meteen in het diepe. Zwemmen leer je al doende."

Machocultuur

Vrouwen laten zich nogal eens afschrikken door de machocultuur van de Afrikaanse politiek. Dat is niet verwonderlijk, gezien de ervaringen van de verslagen parlementsandidate Patricia Chipungu Thodi in Malawi: "Tijdens de verkiezingscampagne werd ik door mijn mannelijke tegenkandidaat steevast voor prostituee uitgemaakt. Op verkiezingsbijeenkomsten zei hij dat ik op mijn leef-

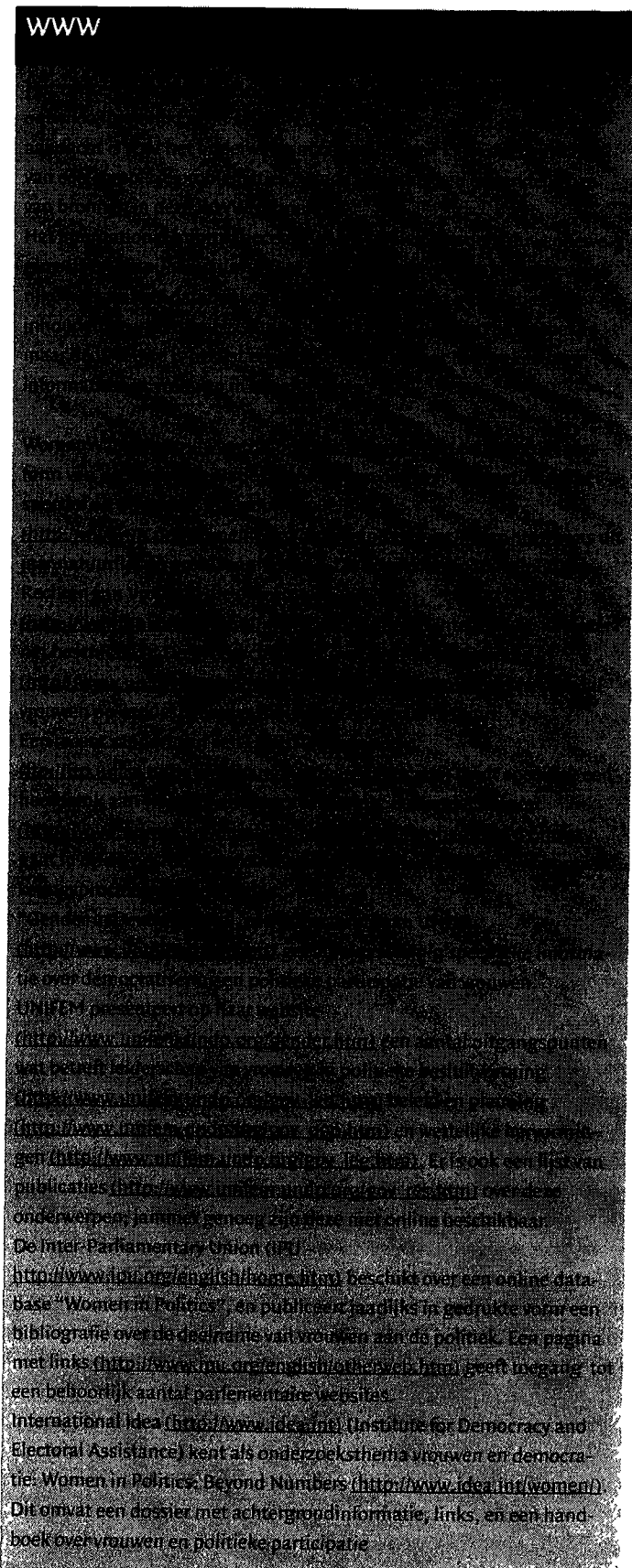

tijd nog in bed plaste." Inmiddels zijn de vrouwelijke politici van Malawi een bondgenootschap aangegaan met vrouwelijke journalisten, in de hoop zo de stereotiepe beeldvorming in de media te doorbreken.

In nogal wat Afrikaanse landen heerst de wijdverbreide opvatting dat politiek leiderschap van vrouwen niet past bij de Afrikaanse 'traditie' of het gewoonterecht. Dat gewoonterecht is vaak discriminerend ten opzichte van vrouwen: zij worden beschouwd als minderjarigen en kunnen dus niet op eigen gezag contracten sluiten of een lening opnemen. Vaak mogen vrouwen na het overlijden van hun echtgenoot niet in hun eigen huis blijven wonen of hun eigen land blijven bewerken. Vooral met de huidige aids-epidemie heeft zo'n erfrechtelijk systeem schrijnende gevolgen. Het is niet alleen vanuit democratisch oogpunt belangrijk dat vrouwen een aandeel hebben in de politieke besluitvorming. Hun inbreng is cruciaal voor de sociaal-economische ontwikkeling. In zuidelijk Afrika nemen vrouwen zestig procent van de landbouwproductie voor hun rekening en produceren zij maar liefst tachtig procent van het voedsel voor de binnenlandse markt.

Het gaat er niet om dat vrouwen aardig behandeld worden, stelt Frene Ginwala, de vrouwelijke voorzitter van het Zuid-Afrikaanse parlement: "Vertegenwoordigende lichamen nemen betere besluiten als zij zich laten leiden door de ervaringen van zowel mannen als vrouwen, en als ze oplossingen zoeken waar zowel mannen als vrouwen baat bij hebben." Alle zaken zijn ook 'vrouwenzaken'. Niet alleen kinderopvang, abortuswetgeving of gezinsbeleid hebben gevolgen voor vrouwen. Ook het landbouwbeleid, de defensiebegroting en de schuldenlast hebben directe gevolgen voor de kwaliteit van het leven van mannen én vrouwen.

De politieke arena betreden is pas de eerste stap, waarschuwt Thenjwe Mtinso, ondersecretaris-generaal van het ANC. "Daarna moeten de aantallen worden omgezet in macht. Vrouwen moeten een duidelijk programma hebben, en een effectieve strategie." Een sterke koppeling met een maatschappelijke achterban is een voorwaarde voor effectieve belangenbehartiging. Voordat de aanwezigheid van vrouwen in de politiek wordt vertaald in een verbetering van hun maatschappelijke positie, is nog een lange weg te gaan. Maar het begin is gemaakt. En zoals Nelson Mandela merkte, zelfs de aloude Afrikaanse tradities blijken niet onwrikbaar.

Jacques van Laar
Redacteur Enforic
info@enforic.org

